

REGÉNYT KELLENE ÍRNI

Bognár Antal: *Boldog és szomorú történetünk*. Kráter Műhely Egyesület, Budapest, 1994

Bognár Antal regényének címében hangsúlyos és félreérthetetlen utalás történik a regénytörténet (s ez a fogalom itt különböző megszorításokkal érvényes) egészét átható kettősségekre, szembeállításokra, ám az alcím, pontosabban a szerzői műfajmeghatározás – családregeénynapló – tovább „fajuló” rétegeződést sejtet. A „történet”, amely e műben formát nyer, a hagyományrombolás és a hagyomány, a látszat és a valóság, jelen és múlt, itt és ott kettősségében bontakozik ki: boldog és szomorú. A szerző küzdelmet folytat a (hagyományos) regényformával, közben párhuzamok, így a délvidéki romlás sejtetésének és a beteljesült jóslatnak, a bizonytalan jelennek és a múlt megállapodottságot jelentő emlékének, az idegenben való helykeresésnek és az otthontól (a szülőföldtől) való elszakadásnak párhuzamai között bontakozik ki, alakul előttünk (a szó szoros értelmében) a regény.

A történet visszatérő dátuma 1990 novembere, amikor az író (azaz „Prózaí Énje”) kilépett családi háza teraszára, s a természet közelgő lepusztulásának (s azon túl más, fenyegető „romlások”-nak) jele és sejtése végérvényesen megérleli benne a távozás szándékát, s vele „boldog és szomorú történetünk” regényének tervét. Így lesz a regénynek (egy szabadkai származású újvidéki író távozása révén) két konkrét helyszíne: a Dunántúl és a Délvidék, Zenne és Újvidék. A szerzői meghatározás értelmében ez a mű a családregeények típusába sorolandó, ugyanakkor az összetétel megtoldása (a napló szó hozzákapcsolása) révén azt is pontosítja számunkra, hogy egyúttal a műre vonatkozó utalások tárházával, az írói reflexióknak tömegével találkozunk.

Ha ez egyáltalán a mű egészéből kibogozható, azt mondhatjuk, három történetszál bonyolódik benne, s a három természetesen összefügg. A délvidéki ember sorstörténete elválaszthatatlanul kapcsolódik a szerző és családja történetének (ezért – talán – a többes szám első személy: „történetünk”, hiszen így a szerző családjáról és mindannyiunkról egyszerre szó esik), ugyanakkor ezek a regény „megírástörténetét” indukálják. E „történetek” közül a harmadik, a regényé a legárnyaltabb, a legbonyolultabb. „Egy regény, melyben nem történik semmi különös, de a szerző mégis elmondta a magáét” – hangzik a szerzői meghatározás. Vagy: „Nem egy történet, nem egy történet története, hanem egy történet történetének a története ez a regény.” Visszatérő, sőt állandó motívuma a műnek: „meg kell írni a regényt”. Azt, amely az „élet delén” álló szerző visszatekintésének s jelenkori világlátásának dokumentuma: „boldog és szomorú történetünk”.

Miközben a szerző „történet”-ről, sőt „történetekről”-ről beszél, s beszédmódjához csatlakozik az olvasó is, az igazság az, hogy valós történetekről csak ritkán beszélhetünk (esetleg ezeknek töredékeiről, leginkább a családtörténet szintjén), legfeljebb „történetek”-ről. Hiszen a mű a szerző belső vívódásainak, a regénnyel folytatott küzdelmének bonyolult nyelvezetű kifejezése, a „belső beszédek” tárháza. Furcsa ellentmondásba keveredik ez esetben az író. Határozottan ellenáll a hagyományos regény formájának, nem kíván ilyen regényt írni, ugyanakkor ezzel manapság már szokványos törekvéseket képvisel, hogy ne mondjam, avítt formát, hiszen a legújabb magyar regény fejlődésiránya más természetű, sokszor a „történet visszavételének” lehetőségével kacérkodik.

„Egy regény, amelyre eddig senkinek sem volt szüksége”, mondja művéről a szerző. Remélhetőleg azért létezik egy olyan olvasói csoport, amely mégis kedvét leli a Bognár-regény(ek)ben való „elmerülésben”.

BENCE Erika

BETLEHEMES JÁTÉKAINK GYŰJTEMÉNYE

Papp György: *Betlehemnek nyissunk ajtót!* Betli BT, Szeged, 1994

Papp György könyve egykori fejlett és közkedvelt dramatikusként népszokásaink bemutatója, dokumentálója. Értesítés a hajdani jeles napi, a karácsonyi ünnepkörhöz tartozó drámai játékok létéről, utóéletéről, lehetséges jövőjéről. Hiszen a szerző már az *Útravaló* fejezet első soraiban is a gyérnek nevezett hagyomány esetleges hagyományozódási kérdését veti fel. Egyik fontos célja ez Papp György könyvének. S ezt a célt szolgálja a begyűjtött tizenegy vajdasági betlehemes játék teljes bemutatása. A horgosi, királyhalmi, adai, gombosi, kinkindai, kupuszinai, majdányi, moholi, oromhegyesi, székelykevei és zentai szövegek mellett a szerző hasznosnak véli a szakirodalomban és másutt ez ideig publikált, más területekről származó (Alföld, Erdély, Dunántúl, Partium) játékszövegek újrapublikálását is, hogy így egy kötetben kínálja fel, indítsa el a hagyományozódás folyamatát.

A szakirodalmi publikációk segítették leginkább a válogatót a kötet összeállításában, bár maga is tudatosan vallja: „Legértékesebb a folyamatos hagyományú, ma is élő játék természetes környezetű megfigyelése, filmezése és utólagos elemzése lenne. Ilyet azonban nem nagyon találhatunk.”

A XX. század legvégére a nagyobb vallási ünnepeket (húsvét, karácsony) hajdanában megelőző misztériumjátékoknak csak a töredékei bukkannak fel jószerével (lásd a kupuszinai töredéket!), épp ezért válik indokolttá a korábban, akár a múlt században begyűjtött s lejegyzett játékszöveg, illetve az egész játékmód közreadása.

Papp György megállapítása szerint ez a dramatikusként népszokás, a templomokból kikerülve indult el a népvivés útjára, „már új jelenségekkel, minőségekkel is gazdagodva”, de teljesen népvivés mégsem válhatott. Egy közbülső állapotban kezdődött meg a műfaj és szokás lassú elsoványodása, különböző társadalmi változások nyomán, kezdve II. József XVIII. század végi felvilágosultnak nevezett abszolutizmusától egészen a mi századunk második felének vallásánáljárás kísérleteiig.

E nagyon korai, még a római kultúra ősi hagyományaihoz táplálkozó szokás változásáról a következőket írja a szerző: „Az átalakulás több szempontból követhető: milyen mértékben halványult az egyházi, és egyáltalán a műveltségi tényezők jelenléte, olyan mértékben érvényesült egy tematikus, mondhatni esztétikai szelekció a régen napokig játszott teljes bibliai történet leszűkítésében, amelynek folytán csak a misztérium emberileg is leghitelesebb mozzanatai kerültek előtérbe, a szegénység–gazdagság ellentéte . . .” Talán ezért is válhatott annyira népszerűvé ez a karácsonyi szokás, hogy vidékünk szinte minden magyar településén tudnak, hallottak róla, emlékeznek rá, esetleg ismerik is, sőt maguk is játszották a megkérdozettek.

A bibliai történetet feldolgozó műfajnak tehát sok köze van a középkor végi színjátékszokásainkhoz éppúgy, mint a laikus vallásosság létrejöttéhez, reprezentatív szöveg-megjelenési formáihoz. S ha vidékünkön ilyeneknek híret vehetjük, létezését regisztrál-